

3P: publiek, politiek en pers

Op 5 mei gaat het om vrede, in het besef dat dit kostbare goed niet allen gegeven is. Er zijn niet voor niets operaties in het buitenland waaraan ook de Nederlandse krijgsmacht deelneemt. In de onmiddellijke omgeving van de krijgsmacht spelen die 'P's': publiek, politiek en pers. Men zegt dat militaire acties tegenwoordig op de beeldbuis worden gewonnen. Misschien zijn de drie P's uiteindelijk hoofdzakelijk met zichzelf bezig. Waar ontwikkelingssamenwerking buiten het jaarlijks loven en bieden van de begroting is gehouden, zou dat ook voor defensie moeten gelden.

*Drs. J.S.J. Hillen**

Op 5 mei 2008 organiseerde het Nationaal Comité Herdenking Capitulaties 1945 in Wageningen het jaarlijkse symposium. Thema was dit jaar militaire operaties voor vrijheid en solidariteit: vredesmissies of vredesmissers? Aan de discussie gingen drie inleidingen vooraf. De eerste hield generaal-majoor der mariniers b.d. F.E. van Kappen, voor-

malig adviseur van de secretaris-generaal van de VN en lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Mevrouw mr. C.F. Meindersma, directeur Conflictbeheersing bij het Centrum voor Strategische Studies in Den Haag hield de tweede lezing. Drs. J.S.J. Hillen hield de derde inleiding. Onderstaand artikel vormt de hoofdlijn van zijn lezing.

Er is een trendbreuk nodig na jarenlange bezuinigingen op Defensie. Nederland heeft een militaire ambitie die voortreffelijk spoort met zijn plaats en zwaarte in de internationale gemeenschap. De begrotingsmiddelen die daarbij horen worden nu al jaren telkens verminderd. Dat is niet consequent en ook niet passend bij de rol die Nederland wil spelen in de internationale politiek.

Minister Van Middelkoop van Defensie houdt nu Verkenningen bij deskundigen en in de

samenleving naar het draagvlak voor toekomstig defensiebeleid. De regering verzuimt echter van te voren haar eigen positie aan te geven. De Verkenningen zijn daarom een stuurloos proces. Als de uitkomst positief is, is dat meegenomen. Als de uitkomst negatief is, is er politiek het nieuwe feit ontstaan dat er formeel dus geen draagvlak is voor extra defensie-uitgaven. Dan gaat de boel op slot, omdat de politiek niet de moed had om zelf richting te geven en daarvoor verantwoordelijkheid te dragen. Er is nog een tweede probleem. De Verkenningen duren deze kabinetsperiode, zodat nieuw beleid pas na dit kabinet kan worden geformuleerd. Dat is belangrijk tijdverlies.

Om minister Van Middelkoop niettemin van dienst te zijn presenteer ik hier enige observaties, verkenningen zo u wilt, van de politieke

* De auteur was twaalf jaar lid van de Tweede Kamer voor het CDA. Begin jaren negentig was hij voor zijn fractie eerste woordvoerder voor Defensie. Later werd hij secretaris van de fractie tijdens het fractievoorzitterschap van Jaap de Hoop Scheffer. Hillen is nu weer terug in de politiek. Hij is voor het CDA lid van de Eerste Kamer en wederom woordvoerder voor Defensie. Daarnaast vervult hij een aantal functies in het bedrijfsleven.

'Niet de goed onderbouwde mening gaat voor, maar de emotie van de straat'

en maatschappelijke omgeving van de krijgsmacht. Ik bespreek de 3 P's: het publiek, de politiek en de pers. Ze zeggen dat militaire acties tegenwoordig niet op het slagveld maar op de beeldbuis moeten worden gewonnen. Over de hoofden van de strijdende partijen kijkt CNN mee, en in het kielzog daarvan de emotie en de opinie van het grote publiek, zijn politiek en zijn pers. Zijn er werkelijk grote verschillen met vroeger?

Het publiek

Onmiddellijk heftig en emotioneel, maar nauwelijks beklijvend – dat zijn de wachtwoorden van de publieke reactie op ingrijpende gebeurtenissen. Iedereen die met de publieke reactie heeft rekening te houden moet dat goed voor ogen houden. Onmiddellijk heftig en emotioneel, maar nauwelijks beklijvend. De enorme toevloed van beelden en informatie stelt niet alleen grenzen aan de verwerkbaarheid, maar is tegelijk slijtend op de consistentie van de gevoelens van de mensen.

Je merkt het misschien niet aan jezelf, maar de moderne mens is veel minder trouw aan zijn opvattingen geworden. Er is geen eigen, veilige omgeving meer waar alles wordt ingekleurd in de patronen van het eigen hokje, zelfs niet in het gezin. Jonge kinderen zien en horen veel meer dan wat vader en moeder zouden willen communiceren. Heel veel ouders hebben het tegensturen daarom allang opgegeven. De jeugd krijgt dus nauwelijks kaders mee. Voor volwassenen geldt dat de vertrouwde kaders zijn verschrompeld en de wind uit elke hoek dwars door het huis waait. Een mens krijgt zo veel, vaak tegenstrijdige, informatie te verwerken dat hij onbewust zijn standpunt steeds bijstelt. Mensen worden daarom praktisch. Ze nemen steeds vaker standpunten per moment in. De constante is niet meer de loyaliteit aan een principe, maar de oprechtheid van de telkens gevoelde emotie. Maar die kan voor de opinie dus per dag verschillend uitpakken. Mensen kunnen daarom gemakkelijk van standpunt veranderen, en toch van zichzelf vinden dat ze consistent zijn.

Hotels

Politieke partijen hebben daarmee rekening te houden. Vroeger tekende je een leven lang voor principes, voor religie en ook voor een politiek tehuis. Politieke tehuizen zijn hotels geworden voor dagjesmensen. Vandaag volgeboekt, morgen half leeg. Een en ander houdt dus ook in dat de aloude waarheid: 'de generaal wint altijd wat, al wint hij maar tijd', nu nog meer dan vroeger geldt voor de bestuurder die wordt geconfronteerd met heftige maatschappelijke beroering.

De hitte van het moment duurt kort. Bezwijken voor de roep onmiddellijk te reageren is tweemaal fout. Eén: op het hoogtepunt van de emotie doe je het toch nooit goed genoeg. En twee: met wat tijdrekken is daarna amper de helft van de eerst noodzakelijk lijkende reactie al ruim afdoende.

Geschetter

De mensen laten zich in ons communicatietijdperk tegelijk steeds luidruchtiger horen. Er moet naar ze worden geluisterd. Dat is niet eenvoudig. De samenleving is zelden een harmonie geweest, veeleer een kakofonie. Daar één melodie uit destilleren was altijd al moeilijk. 'Zoveel hoofden, zoveel zinnen' is een heel oud Nederlands gezegde. Het nieuwe is dat al dat geschetter door elkaar heen vandaag per dag nog verschillend getoonzet kan zijn.

Ga daar als politiek leidinggevende maar eens chocola van maken. 'Luisteren!', beveelt de burger. Maar vandaag stuurt hij hierheen en morgen stuurt hij daar.

'Luisteren!' betekent niet zozeer 'gehoorzaam ons!', maar veeleer 'geef ons aandacht!'. Een politicus die de indruk kan geven zich thuis te voelen bij de mensen wordt dan ook niet steeds op zijn jasje gespuugd. Hij geniet vertrouwen. Hij kan een heel eind zijn gang gaan. Dit betekent dat een verandering in de publieke opinie door de politiek niet altijd even zwaar moet worden gewogen. Morgen kan de stemming immers weer omslaan?

Politiek Den Haag kan daar nog steeds moeilijk mee uit de voeten. Nederland stemde per referendum tegen de Europese grondwet, en daarom kon Den Haag zich niet voorstellen

dat de tweede keer de uitslag radicaal anders kon zijn. Maar waarschijnlijk was het zomaar gebeurd.

Emotie van de straat

Dagelijkse opinieonderzoeken geven de dagkoersen van de opvattingen weer. Bovendien zijn de serieuze opinieleiders uit het beeld verwijderd. Tot het NOS-Journaal aan toe laten we tegenwoordig vooral de gewone man of vrouw aan het woord, om spontaan te reageren op de gebeurtenis. Niet de doordachte en goed onderbouwde mening gaat ons voor, maar de emotie van de straat. Die moeten we dus ook niet even zwaar willen wegen als vroeger die gefundeerde opvatting. De dagelijkse opinievorming heeft de waarde van de cartoon, van de tekening van de dag. Enkele rake strepen, vaak goed getroffen, en eigenlijk alleen goed op waarde te schatten in het perspectief van de dag zelf, maar morgen al weer half achterhaald.

De politiek

Dat de politiek daar zenuwachtig van kan worden zegt dan ook vooral iets over het zelfvertrouwen van veel politieke bestuurders, of beter: het gebrek daaraan. Daarom is het ook zaak dat de dagkoersen van de opinieonderzoekers niet de status van harde feiten gaan krijgen. Een wijs bestuurder knikt naar de cijfers – hij laat zien ze gelezen te hebben – maar neemt vervolgens verantwoordelijkheid voor zijn eigen interpretatie daarvan.

Een overtuigend goed voorbeeld van wijs omgaan met publieke emotie hebben wij nog heel onlangs kunnen zien. Ze zeggen dat de publieke steun voor de Nederlandse missie in Uruzgan afneemt. De negatievere opinie kwam na enkele elkaar snel opvolgende rampzalige berichten vanuit Uruzgan, met het sneuvelen van de zoon van de net aangetreden commandant der Strijdkrachten, Dennis van Uhm, als dieptepunt. Dat dan de publieke steun zakt is zelfs gezond. Het duidt er op dat de mensen nog steeds verdriet hebben bij dit soort tragedies en zich dus verzetten tegen de oorzaken daarvan, voor zover men daar invloed op denkt te kunnen hebben.

De indrukwekkende houding van generaal Peter van Uhm imponeerde vervolgens zo sterk dat de mensen merkbaar weer aarzelen over hun eerdere standpunt. De vorige week gemeten afnemende steun is daarmee niet een absoluut feit geworden maar meer waarschijnlijk een bezorgd signaal. Nederland heeft ontzag voor de generaal en daar ligt de basis voor nieuw vertrouwen in zijn missie.

Solidariteit

De relativisering van de opinievorming bij het grote publiek laat trouwens onverlet dat de Nederlanders nog steeds een behoorlijk sterk ontwikkelde internationale solidariteit kennen. Natuurlijk weet iedereen heel goed wat het eigenbelang is, maar in Nederland is er nog steeds veel steun voor zowel de zachte vorm

de oriëntatie naar buiten. Bovendien is Nederland gewoon trots op zijn soldaten.

Natuurlijk komt ook bij militaire acties de emotie om de hoek kijken. Bij gruwelijk en op de televisie zeer zichtbaar onrecht klinkt al snel de roep om in te grijpen en iets te doen. Dat is nobel. Maar het taaie volhouden op de langere termijn, als de eerste emotie is geluwd, is minder eenvoudig. Daarom is het verstandig dat de politiek bij iedere militaire actie steeds nauwkeurig en van tevoren de einddatum van de Nederlandse bijdrage vaststelt, en zich daar ook aan houdt. Zeker als het gaat om acties die buiten het direct voelbare Nederlandse belang gaan, geeft een ook in de tijd afgerond pakket een beter uitzicht op duurzame steun vanuit de samenleving.

FOTO: ANP, E. DANIELS

'Als de politiek goed functioneert is zij de tambour-maitre van de harmonie'

van internationale solidariteit, de economische en sociale hulp en de opbouw, als de harde kant, het militair ingrijpen waar dat nodig lijkt. Nederland is nog onverminderd een natie met

Nederland wil best helpen maar heeft geen zin klem te komen zitten in een wespennest, dat men zelf niet heeft opengespord, en waar men met goed fatsoen niet kan uitkomen.

Srebrenica heeft Nederland niet laffer gemaakt. De houding van het publiek is hier juist zakelijker en verstandiger geworden. Men wil geen onzekere en dus vooral geen smadelijke afloop meer. Een vaste einddatum is daar een wezenlijk element van.

Orkest

Als de politiek goed functioneert, is het de *tambour-maître* van de harmonie, de dirigent die uiteraard zijn orkestleden goed kent en vaak met ze oefent, maar bij uitvoeringen voorop loopt met de rug naar het orkest. Niet te snel lopend, want de man met de grote trom en zijn collega met de tuba moeten het allemaal mee kunnen maken. Niet te langzaam. En zeker niet de hele tijd omdraaien en kijken of iedereen nog meedoet. Een dirigent die dat doet ziet zijn gang onzekerder worden, zijn tempo vertragen, hij botst tegen obstakels op die hij te laat zag en uiteindelijk komt hij heel ergens anders uit dan hij zich aanvankelijk had voorgenomen. Doorpakken en richting geven, is ook vandaag het devies.

De sterke emotionele wind vanuit de samenleving is politiek niet steeds evenwichtig vertaald. Waar de hulp aan arme gebieden buiten het jaarlijkse loven en bieden van de begroting is gehouden en is gefixeerd op 0,8 procent BBP, internationaal de absolute top, is die consequentie voor Defensie niet getrokken. Met als gevolg dat onze ambities weliswaar nog steeds hoog zijn, maar de budgettaire steun daarvoor al jaren aan het afnemen is. Defensie moet jaar in jaar uit gewoon een nummertje trekken bij de minister van Financiën en daarmee concurreren tegen kinderopvang, generaal pardon, onderwijs, openbaar vervoer en achterstandswijken.

Begrotingskrimp

Tegen al die maatschappelijk zo gevoelige onderwerpen, met hun machtige maatschappelijke lobby's, heeft Defensie het zichtbaar moeten afleggen. Alle politieke partijen dragen daar verantwoordelijkheid voor. Het voordeel daarvan kan misschien zijn dat geen enkele partij reden heeft zich hier beter te voelen dan andere. Het zou goed zijn als politiek Den

Haag hier elkaar geen vliegen gaat afvangen, maar eendrachtig samenwerkt voor een betere toekomst van de krijgsmacht. Onze internationale ambitie is nog steeds aanzienlijk, maar we hebben er feitelijk steeds minder geld voor over. Je zou het vandaag niet zeggen, maar als de begrotingskrimp zo doorgaat, bevinden we ons over enkele jaren in de onderste regionen van de NAVO. Dat is voor een welvarend land als Nederland beneden zijn niveau.

Zolang Defensie elk jaar weer in de rij zal moeten, zie ik amper kansen voor verbetering. Welke politicus gaat aan de bevolking verkopen dat bijvoorbeeld de zorg minder, maar Defensie meer krijgt? Die discussie heb je over Ontwikkelingssamenwerking nauwelijks. Het vaste percentage houdt Ontwikkelingssamenwerking buiten het jaarlijkse politieke verdeel en heersdebat. Pas als de politiek bereid is ook de inspanningen voor Defensie buiten de budgettaire haken te plaatsen, is er weer uitzicht op een solide basis die in overeenstemming is met onze ambitie en met onze verantwoordelijkheid.

In de politiek tekent zich voorzichtig een meerderheid af om budgettair zorgvuldiger om te gaan met Defensie, maar ik ben bang dat zonder een vast percentage het bij goede voornemens blijft die het overmorgen weer moeten afleggen tegen urgenter lijkende binnenlandse vraagstukken, zeker wanneer Nederland straks weg is uit Uruzgan. Ik knoop daaraan vast de waarschuwing dat als Nederland misschien tijdelijk eens minder betrokken zou zijn bij uitendingen, dit geen vrijbrief mag zijn voor extra ombuigingen, en omgekeerd, dat het deelnemen aan een missie om de inhoud moet gaan en niet wordt gesteund om zo budgettaire aanslagen te voorkomen.

Gevarenzone

De regering is nu begonnen aan zogeheten Verkenningen om breed te peilen hoe de toekomst van de Nederlandse krijgsmacht eruit zou moeten zien. Op zich misschien een nuttige exercitie, maar deze zou aan richting en relevantie winnen als de regering vooraf haar eigen doelen als ijkpunt zou inzetten. Een hele

oploop deskundigen kan van alles adviseren, maar uiteindelijk gaat het om de politieke wil die stuurt, draagvlak creëert en zo de ambities waarmaakt.

Die scherpe politieke wil kan ik helaas nog steeds niet ontdekken. Nu lijkt het er op dat de regering eerst draagvlak zoekt en er vervolgens het daarbij passende beleid op gaat zetten. Dat is de verkeerde volgorde. De leiding loopt voorop, niet achter de feiten aan. Politiek blijft Defensie daarom nog steeds in de gevarezone.

De pers

Ten slotte de laatste P, de pers. Van oudsher zoeken journalisten niet de regel, maar de afwijking ervan. Nieuws is als iets anders gaat dan je had verwacht. Daarom verstoort verslaggeving van nieuws vaak de vertrouwde omgeving, waarbij de boodschapper ook nog wel eens verantwoordelijk wordt gehouden voor de inhoud van zijn boodschap. Natuurlijk stuurt de journalist. Hij selecteert en ordent de feiten tot een verhaal. Vroeger breedspakiger en grondiger, tegenwoordig emotioneler en oppervlakkiger. Niettemin probeert hij de schijn van objectiviteit op te houden op straffe van een teruglopend lezerspubliek.

Het bewegende beeldenmedium, de televisie, heeft vooral emotie toegevoegd aan de berichtgeving, ten koste van nuchterheid. Niet de feiten staan steeds voorop, maar veeleer de emotionele context ervan. Elke dag hoor of lees je wel het woordje 'woedend'. Emotie kleurt de feiten in, maar maakt daardoor de waarheidsbeleving subjectief. Het stelt hoge eisen aan de journalist om enerzijds te voldoen aan de smaak van zijn publiek, met alle bijbehorende stemmingen en beelden, en anderzijds toch zo feitelijk mogelijk verslag te doen.

Impact van beelden

Wat enorm is veranderd is het hulpmiddel van de journalistiek, de informatietechnologie. Ik noem de spectaculairste voorbeelden. U kent allemaal Google Earth, en dat zijn dan nog maar foto's. Ook in levende beelden kan vanuit de ruimte worden waargenomen of ik

in de tuin zit, wat ik aan heb en wie er bij mij op bezoek zijn. Niet alleen via de ruimte is alles te zien. De halve wereld sjouwt de hele dag met camera's in hun gsm'etjes en elke gebeurtenis wordt vastgelegd, bewust of onbewust.

Volstrekt onverwacht crashte in Parijs een Concorde, maar even later, ja hoor, daar waren de eerste bewegende beelden al op CNN. Een beetje onscherp misschien, niet professioneel, maar wel heel zichtbaar. Kort daarna vloog er trouwens geen enkele Concorde meer.

FOTO: HOLLANDESE HOOGTE, F. HOOGENVOORST

'Niet de feiten staan voorop, maar de emotionele context ervan'

Was dat zonder beelden ook gebeurd? Waarschijnlijk wel. Het concept raakte aan het einde van zijn levenscyclus en bovendien speelde de aanzwellende milieufactoor ook een rol. Maar de diepe impact van de beelden heeft zeker aan het doodvonnis bijgedragen.

De dramatiek van het ooggetuige-zijn bij alle indrukwekkende gebeurtenissen wereldwijd kleurt de omgang ermee door de burgers. Vroeger waren journalisten vaak medevertegenwoordigers van een ideologie, of het nu in het verzuilde Nederland was of elders waar de pers een functie had in het verspreiden van de ideologische boodschap. Vandaag spreken de feiten voor zich. Iedereen kan het zelf zien. De kleuring is daarmee niet langer ideologisch, maar vooral emotioneel. Heftig dus, maar niet erg duurzaam.

Gebabbel

Al met al kun je zeggen dat de berichtgeving in Nederland een vrij correcte weerspiegeling is van onze actuele samenleving. In de breedte tamelijk oppervlakkig, soms tot op het banale af. In de diepte minder ter zake, maar zeker meer opgewonden. Stemmingen en sferen van de dag, en dan vooral de beelden, bepalen in belangrijke mate nieuwsselectie en opiniëring. De deskundige achtergrondverhalen hebben terrein verloren aan het columnistisch gebabbel. Natuurlijk, er is ook nog ouderwetse kwaliteit, maar dat was vroeger regel en is nu veeleer uitzondering. Wat berichtgeving over vredesvraagstukken bedreigt is dus vooral de emotie van de dag en de daarbij behorende heftige disputen.

Onbevangen berichtgeving

Kind en badwater kunnen zomaar samen in één plens in het putje belanden. Maar in termen van politieke of maatschappelijke vooringomenheid is de berichtgeving over de Nederlandse vredesinspanningen de laatste jaren veel onbevangener en meer gelijkgestemd geworden. De pers kan niet worden verweten dat de politiek het naar de krijgsmacht de laatste jaren budgettair heeft laten afweten, net zo min als de pers te verwijten zou zijn dat de Nederlander steeds minder kranten leest

of nieuwsrubrieken ziet. Natuurlijk, ook de media versterken al die onnutte hypes. Het zijn altijd bij uitstek de media die op zoek waren naar primeurs. Het is hun taak. Maar er is geen krant die de Tweede Kamer verplicht om in een kalm weekje zeven spoeddebatten te agenderen, alsof de wereld aan het vergaan is.

Tot slot

Als ik mijn observaties nog eens langsloop dan moet de conclusie luiden dat de drie P's voornamelijk met zichzelf bezig zijn. Ons land bevindt zich in menig opzicht in een stroomversnelling. In de schouwburg van de samenleving kijkt het publiek uit naar richtinggevende bestuurders. De politiek kijkt de zaal in, maar ziet vooral een bewegende vloer, waarop het moeilijk vastberaden lopen is. En de pers probeert zijn programmaboekjes trendy te houden zonder te veel te leunen naar de ene of de andere kant.

Mits goed geregisseerd kan Nederland ook op het terrein van internationale veiligheid prima spel laten zien. Aan de zaal en aan de programmaboekjes zal het niet liggen. Op de planken van de politiek zal het spel moeten worden gemaakt. ■